

بسم الله الرحمن الرحيم

همدلی

از سری آموزش های هوش اخلاقی

مؤلفان:

دکتر محمدحسین فلاح

نجمه دهقانی اشکداری

معصومه فلاح زاده علی آبادی

نجمه علی ماندگاری

انتشارات بهشت دارالعباده

زمستان ۱۳۹۳

مؤسسه فرهنگی قرآن و عربت انصار ولایت

انتشارات بهشت دارالعباده
واحد به هیئت انصار ولایت
دارالعباده یزد

نشانی: یزد، میدان معلم،
بلوار ۲۲ بهمن، کوچه نهم،
دفتر فرهنگی هیئت انصار
ولایت دارالعباده یزد.

تلفن تماس:

۰۳۵-۳۷۲۵۱۰۱۸

۰۹۱۳۲۵۸۳۷۶۸

۰۹۱۳۴۵۰۵۱۷۴

سامانه پیامکی:

۵۰۰۰۱۰۰۰۶۲۶۳۷۰۲

تلفن مرکز بخش:

۰۹۱۴۰۷۰۸۰۸۵

www.darozzeqr.com
hoseinzare1367@yahoo.co
m

حق چاپ محفوظ و در اختیار
انتشارات بهشت دارالعباده
است.

عنوان و نام پدیدآور : همدلی/مؤلفان محمدحسین فلاح ... [و دیگران].
مشخصات نشر : یزد: بهشت دارالعباده، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری : ۲۰۰ ص.: مصور (بخشی رنگی).
فروست : آموزش های هوش اخلاقی.
شابک : ۵-۴۶-۹۳۳۲-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی : فیهای مختصر
یادداشت : مؤلفان محمدحسین فلاح، نجمه دهقانی،
معصومه فلاحزاده، نجمه علی ماندگاری .
شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۶۳۸۳۹

همدلی (از سری آموزش های هوش اخلاقی)

♦ مؤلفان: دکتر محمدحسین فلاح، نجمه دهقانی، معصومه فلاحزاده،

نجمه علی ماندگاری

♦ ناشر: بهشت دارالعباده

♦ طرح جلد: محمدحسین عزیزی نژاد

♦ ویراستاری: الهه نصیرزاده، عظیمه علی ماندگاری

♦ صفحه آرای: واحد انتشارات خواهران هیئت انصار ولایت دارالعباده یزد

♦ نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

♦ شابک: ۵-۴۶-۹۳۳۲-۶۰۰-۹۷۸

♦ شمارگان: ۳۰۰۰ جلد

♦ قیمت: ۱۴۵۰۰ تومان

♦ فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۱
فصل اول: فضیلت اخلاقی همدلی.....	۱۳
تعریف همدلی.....	۱۵
مصادیق رفتار همدلانه.....	۱۵
۱. سهم کردن دیگران در استفاده از وسایل خود.....	۱۵
۲. وساطت کردن در دعوا.....	۱۶
۳. علاقمند کمک به فرد آسیب دیده.....	۱۷
۴. بخشش.....	۱۷
۵. شنونده خوب حرف‌های دیگران.....	۱۸
۶. تشخیص حالت چهره دیگران.....	۱۹
۷. واکنشی متناسب با شرایط احساسی در فیلم، داستان و.....	۱۹
۸. پذیرفتن عذرخواهی دیگران.....	۲۰
۹. مهربان بودن با حیوانات.....	۲۰
۱۰. تلاش در آرام کردن کودک ناآرام.....	۲۱
۱۱. خشنودی از موفقیت دیگران.....	۲۱
۱۲. کاربرد زیاد کلمات احساسی.....	۲۲
۱۳. تغییر احساس متناسب با موقعیت.....	۲۲
۱۴. حساس به احساسات زیستی و روانی دیگران.....	۲۲
۱۵. درک علائم غیرکلامی.....	۲۳
۱۶. حساس به بی‌عدالتی.....	۲۳
۱۷. در نظر گرفتن دیدگاه دیگران.....	۲۴
سفارشات اسلام برای تقویت حس همدلی.....	۲۴
فواید همدلی.....	۲۴
موانع رشد همدلی.....	۲۵
۱. تصاویر خشونت‌آمیز رسانه‌ها.....	۲۵

۲. عدم حضور والدین در کنار کودکان و پرمشغله بودن آن‌ها ۲۶
۳. کیفیت پایین حضور والدین در منزل ۲۶
۴. پرورش پسرانی که احساساتی نیستند ۲۷
- مراحل رشد همدلی در کودکان ۲۷
- پرورش فضیلت اخلاقی همدلی در سه گام ۲۸
- گام اول: آگاهی نسبت به احساسات و کلمات احساسی ۲۸
- افزایش واژگان احساسی ۲۹
- مربی عاطفه ۲۹
- مهارت‌های اساسی مربی عاطفه ۲۹
- مهارت اول: شنونده خوب بودن ۲۹
- مهارت دوم: علت‌یابی ۳۱
- مهارت سوم: نامگذاری احساس ۳۲
- مهارت چهارم: ارائه راه حل ۳۲
- پیشنهادهای برای افزایش واژگان احساسی ۳۳
- گام دوم: بالا بردن حساسیت نسبت به احساسات دیگران ۳۴
۱. حساس بودن کودک نسبت به دیگران را تقویت کنید ۳۴
۲. توجه او را به رفتارهای دیگران معطوف کنید ۳۵
۳. سؤال از کودک درباره احساسات دیگران ۳۶
۴. بیان اینکه چرا یک احساس خاصی داریم ۳۷
- گام سوم: توانایی درک دیدگاه دیگران ۳۷
- فصل دوم: طرح درس‌های همدلی ۴۳
- شیوه اجرای طرح درس‌ها ۴۵
- سخنی با مربیان ۴۷
- نمایی کلی از روند آموزش فضیلت اخلاقی همدلی ۴۸
- طرح درس اول ۴۹
۱. احساسات من ۵۰
۲. صفحه دوآر ۵۲
۳. عروسک‌های انگشتی ۵۴
۴. انگشت‌های احساسی ۵۵
۵. عروسک‌های نمایشی ۵۶
۶. سنگ‌های با احساس ۵۷
۷. پسته احمو ۵۸

۵۹.....	۸. آب و هوای احساس.....
۶۰.....	۹. قاشقک ها.....
۶۱.....	۱۰. چهره های خمیری.....
۶۲.....	۱۱. دس دسی.....
۶۳.....	۱۲. نقاب نمایشی.....
۶۴.....	۱۳. بگو من چه حسی دارم؟.....
۶۵.....	۱۴. عمو زنجیرباف.....
۶۶.....	۱۵. امواج احساسی.....
۶۷.....	۱۶. حس راه رفتن.....
۶۸.....	۱۷. توپ و سگ.....
۶۹.....	۱۸. قصه های روزه میزه.....
۷۱.....	۱۹. جورابا.....
۷۴.....	۲۰. ماهیگیری.....
۷۴.....	۲۱. ترس خنده دار.....
۷۵.....	۲۲. چهره نگاری.....
۷۷.....	طرح درس دوم.....
۷۸.....	۱. ستاره های خندان.....
۷۹.....	۲. صندوقچه همدلی.....
۸۰.....	۳. جعبه رمز.....
۸۱.....	طرح درس سوم.....
۸۲.....	۱. الک دولک.....
۸۴.....	۲. همه باهم.....
۸۵.....	۳. دوچرخه ما.....
۸۷.....	۴. باهم بودن.....
۸۸.....	۵. آی آشتی آشتی آشتی.....
۹۰.....	۶. وساطت عباس.....
۹۱.....	۷. محبوب خدا.....
۹۲.....	۸. گروه امداد.....
۹۴.....	۹. آقای شهردار.....
۹۶.....	۱۰. ندای بینوا.....
۹۷.....	۱۱. مهربان ترین مادر.....
۹۸.....	۱۲. پیراهن سبز بهشتی.....

- ۱۰۰..... ۱۳. حدس بزنی
- ۱۰۲..... ۱۴. بخشش در رزمگاه
- ۱۰۴..... ۱۵. یک دانه ارزن
- ۱۰۷..... ۱۶. در گوش من گفت، چی گفت؟
- ۱۰۸..... ۱۷. شهر احساسات
- ۱۰۹..... ۱۸. منو ببخش
- ۱۱۰..... ۱۹. زنگ کارتون
- ۱۱۰..... ۲۰. امام و گنجشک گریان
- ۱۱۱..... ۲۱. یک تکه نان
- ۱۱۲..... ۲۲. ماهی کوچولم
- ۱۱۴..... ۲۳. کیوتر پر شکسته
- ۱۱۷..... ۲۴. گربه تشنه
- ۱۱۸..... ۲۵. جوجه زخمی
- ۱۱۹..... ۲۶. گلدان تشنه
- ۱۲۰..... ۲۷. نی نی ناز
- ۱۲۱..... ۲۸. کودک و پیامبر
- ۱۲۲..... ۲۹. کارت هدیه
- ۱۲۴..... ۳۰. حلقه تلاش
- ۱۲۶..... ۳۱. الو الو کجایی؟
- ۱۲۷..... ۳۲. زنبورک و کفشدوزک
- ۱۲۹..... ۳۳. امام کریم
- ۱۳۰..... ۳۴. خواب شیرین پدر
- ۱۳۲..... ۳۵. سر بی کلاه
- ۱۳۴..... ۳۶. خانه من
- ۱۳۶..... ۳۷. نشانه گیری
- ۱۳۸..... ۳۸. تکه آهن داغ
- ۱۳۹..... ۳۹. مثلث انتخاب
- ۱۴۱..... ۴۰. اگه من جای تو باشم
- ۱۴۲..... ۴۱. داستان حبیب
- ۱۴۵..... ۴۲. داستان بازگشت
- ۱۴۷..... ۴۳. تاجی بر سر

۱۴۹.....	طرح درس چهارم.....
۱۵۰.....	۱. واژه ها.....
۱۵۲.....	۲. اسم - فامیل احساسی.....
۱۵۲.....	۳. کارت های دو به دو.....
۱۵۳.....	۴. دماسنج احساس.....
۱۵۵.....	۵. روز میلاد.....
۱۵۸.....	۶. کارت های مترادف و متضاد.....
۱۵۹.....	طرح درس پنجم.....
۱۶۰.....	۱. کیف پستی.....
۱۶۱.....	۲. حالا بگو من چه حسی دارم؟.....
۱۶۱.....	۳. برنده برنده ها.....
۱۶۲.....	۴. نام احساس را بگو.....
۱۶۴.....	۵. ایست ایست کارتون.....
۱۶۴.....	۶. جیک جیکو.....
۱۶۵.....	۷. من در آینه.....
۱۶۶.....	۸. فلانی چه احساسی دارد؟.....
۱۶۸.....	۹. چه حسی؟.....
۱۶۹.....	۱۰. پالتو مهدی.....
۱۷۰.....	۱۱. نیاز و احساس.....
۱۷۱.....	۱۲. دستکش گرم.....
۱۷۲.....	۱۳. چه کاری انجام بدم؟!.....
۱۷۴.....	۱۴. کمک! کمک!.....
۱۷۵.....	۱۵. دوستان روز بارانی.....
۱۷۷.....	۱۶. آن مرد مهربان.....
۱۷۹.....	۱۷. اتوبوس.....
۱۸۱.....	طرح درس ششم.....
۱۸۲.....	۱. ماجراهای زهره.....
۱۸۶.....	۲. الاغ خسته.....
۱۸۷.....	۳. درخت سیب مهربان.....
۱۹۲.....	۴. دست بسته.....
۱۹۳.....	طرح درس هفتم.....
۱۹۴.....	۱. تصاویر همدلانه.....

۲. قطار همدلی ۱۹۶
۳. کتابچه احساسات ما ۱۹۷
۴. کلام نور ۱۹۷
۵. داستان غریب نوازی ۱۹۸
۶. داستان کوچک دعا ۱۹۹
- معرفی کتاب ۲۰۰
- منابع و مآخذ ۲۰۰

www.ketab.ir

پیشگفتار

اخلاق از دیرباز یکی از اساسی‌ترین ارکان زندگی بشر به شمار می‌رفته و مایه اصلی امتیاز آدمی نسبت به سایر موجودات است. آدمی اصولاً موجودیست که ارزش امور اخلاقی را درک کرده و این ارزش‌ها را می‌تواند در حیات فردی و اجتماعی خود به کار ببرد. در این میان، دین مبین اسلام بیش از هر دین و آیین دیگری بر لزوم اخلاق‌مداری مردم و حکومت تأکید داشته است. امیرمؤمنان علی علیه السلام رواج بی‌اخلاقی‌هایی نظیر: محروم ساختن دیگران از حق خود، پرداخت رشوه، به باطل کشاندن دیگران و... را در جامعه، از مهم‌ترین علل سقوط جامعه برشمرده‌اند. در متون دینی، تربیت اخلاقی کودکان زیرمجموعه‌ای از تربیت دینی آن‌ها محسوب می‌شود و در روایات متعدد به این امر مهم سفارش شده است. هدف عمده تربیت اخلاقی اسلامی، رشد اخلاقی افراد و به ویژه کودکان به گونه‌ای است که آنان را افرادی نیک بار آورند، و به همین جهت معلمان و والدین ناگزیر از توجه و اهتمام نسبت به آن هستند.

هوش را می‌توان به هوش تحصیلی، هوش اجتماعی و... تقسیم‌بندی کرد. نکته قابل توجه اینکه این دست از هوش‌ها فقط ارتباط‌های زمینی انسان‌ها را در بر می‌گیرد و شامل انسان‌های به کمال رسیده‌ای که از نظر تحصیلی، اجتماعی یا اقتصادی سهم معمولی از زندگی دارند ولی از نظر معرفت، فهم و درک بالایی دارند، نمی‌شود. هوش اخلاقی عبارت است از: میزان فهم افراد از واقعیت زندگی و حقیقت امور، توانایی، تشخیص و تمیز درست از نادرست است. کسی دارای هوش اخلاقی تعریف می‌شود که از باورهای اخلاقی راسخ و قوی و توانایی عمل کردن به آنها برخوردار باشد.

هر چند افراد از نظر هوش تحصیلی و هوش اجتماعی با هم فرق می‌کنند و این تفاوت در بهبود کیفیت زندگی نسبی است، اما هوش اخلاقی و معنوی تأثیر ویژه‌ای در کیفیت زندگی دارد و زندگی را هدفمند و بالارزش می‌کند. هوش تحصیلی، اجتماعی و اقتصادی، حرکتی زمینی دارند و مثل هر حرکت زمینی محدود است، اما حرکت در مسیر هوش اخلاقی و معنوی ابعاد آسمانی و نامحدود دارد و قابلیت رشد و توسعه در گستره آن بسیار زیاد است. امام باقر علیه السلام می‌فرمایند: کامل‌ترین مردم از لحاظ ایمان، خوش‌اخلاق‌ترین آن‌هاست.

هوش تحصیلی ارتباط زیادی با ژنتیک انسان دارد، اما هوش اخلاقی و معنوی امری اکتسابی است و با ایمان افراد، ارتباط مستقیم دارد. به عبارت ساده‌تر هر چه ایمان فرد نسبت به خدای متعال بالاتر رود، فهم او از واقعیات و اتفاقات زندگی نیز اوج می‌گیرد. تفکر و تدبیر در آفرینش و امور زندگی نیز دومین عامل افزایش فهم معنوی است.

امام رضا علیه السلام که نمونه بارز هوش اخلاقی و معنوی کمال‌یافته می‌باشند در زمان ولایتعهدی خود، با غلامانشان سر یک سفره، غذا می‌خوردند تا به ما نشان دهند مقام و منصب‌های دنیایی، نگرش یک انسان به حقیقت‌رسیده را تغییر نمی‌دهد و مقام انسان‌ها در نزد خدای متعال به تقوای آنان است.

در عصر حاضر یکی از مسائل مهم تربیتی که در روند پرستاب جامعه کنونی در حال فراموشی است؛ دستیابی به هوش اخلاق اسلامی است تأکید بر رشد اخلاقی کودکان به عنوان یکی از جنبه‌های مهم رشد، از اهمیت زیادی برخوردار است، چرا که در روایت داریم آموزش به کودک همچون حکاکی بر روی سنگ است که تا آخر عمر برایش

به یادگار می‌ماند. چه نیکوست که نگاره‌های نقش بسته بر لوح وجود کودکانمان، سفارش‌های ناب اسلام باشد. ایجاد ظرفیت‌های هوش اخلاقی در کودکان شاید بزرگ‌ترین میراثی باشد که برای آن‌ها به جا می‌گذاریم. این توانایی می‌تواند بر تمام جنبه‌های زندگی آن‌ها در حال حاضر و نیز کیفیت روابط، حرفه، خلاقیت و مهارت‌های آن‌ها در آینده اثر بگذارد و حتی نقش آن‌ها را به طور کلی در هنر، اقتصاد، ادبیات و همچنین اجتماعات محلی و جامعه تحت تأثیر قرار دهد.

تغییرات و پیچیدگی‌های دنیای امروز، بی‌توجهی به ارزش‌های دینی و اخلاقی در جوامع مختلف و گروه‌های مختلف مردم و مشاهده بی‌اخلاقی‌ها در آنان، بالا رفتن آمار خشونت‌های اخلاقی در بین جوانان و نوجوانان، افزایش بی‌احترامی به والدین و معلمان و سایر افراد مسئول، افزایش بی‌ادبی و ابتذال و گستردگی بی‌اعتمادی، کم‌رنگ‌شدن ارزش‌های مذهبی و آموزه‌های دینی در بین والدین و فرزندان و ارتباطات خانوادگی و اجتماعی و همچنین نادیده گرفتن تعالیم دینی در امر تربیت و رشد اخلاقی کودکان در تعداد کثیری از مراکز آموزشی و رسانه‌ها، از جمله مواردی است که ضرورت پرداختن به مبحث آموزش هوش اخلاق برای کودکان را به وجود آورده است.

از سوی دیگر مشاهده برخی انحرافات اساسی در امر آموزش اخلاق در جامعه، حرکت به سوی اخلاقی بارآمدن محض، ترویج اخلاق منهای خدا و بدون در نظر گرفتن اصول دینی بر اساس آموزه‌های غربی (به طوری که ایمان به خدا، معاد و سایر اصول و فروع دین مبین اسلام از این تربیت حذف شده است)، نگرانی‌ها را دوچندان ساخته است. بر اساس مطالعات انجام گرفته، تأثیرات آموزش هوش اخلاقی بر بهبود مشکلات رفتاری و روابط بین کودکان در مهدکودک‌ها، مدارس و خانه امری انکارناپذیر است و از آنجا که راه حل بسیاری از مشکلات روانشناختی افراد اعم از مشکلات بین همسران و والدین و کودکان در گروه آموزش اخلاقی عملی است ضرورت بحث آموزش اخلاق بیشتر احساس می‌شود.

در این مجموعه، سعی بر آن شد تا با عنایت به حضرت حق و توسل به ائمه اطهار (ع) فضیلت‌های هوش اخلاق اسلامی به زبان آموزشی کودکان، در قالب طرح درس ویژه مربیان تدوین شود. به عبارت دیگر هدف کلی از تألیف این کتاب بالا بردن سطح آگاهی مربیان و والدین نسبت به مراحل آموزش اخلاق و روش‌های صحیح و جذاب آموزش به کودکان (آموزش‌های غیرمستقیم در قالب داستان، شعر، بازی، نمایش، کاردرسی، پانتومیم و...) و شیوه‌های تثبیت و تقویت مبانی اخلاقی اسلامی در کودکان می‌باشد تا این آگاهی منجر به تربیت اخلاقی و نهادینه کردن فضائل اخلاقی در کودکان شود. امید است مورد رضای منان مهربان، خدای متعال قرار گیرد.

وجدان، خویش‌داری، احترام و... عناوین کتاب‌هایی است که انتشارات بهشت دارالعباده در نظر دارد در آینده‌ای نزدیک، ذیل کتاب‌های آموزش هوش اخلاقی به چاپ برساند. لذا در این راستا بیان نظرات شما خوانندگان گرامی می‌تواند تعالی بخش این حرکت باشد.

در پایان نیز ضمن قدردانی از تمام کسانی که در تهیه و تدوین این اثر یاری‌گر ما بودند، برایشان آرزوی توفیق بیکران داریم.

انتشارات بهشت دارالعباده

وابسته به هیأت انصار ولایت دارالعباده یزد

مقدمه

اخلاق، لغتی شایع در زبان همه مردم دنیاست، ولی واقعیت این است که اخلاق در مقام تعریف یکی از مشکل‌ترین و مبهم‌ترین لغات است و در مورد آن در میان دانشمندان و علما توافق نظر کمتری بوده است؛ چرا که در هر دیدگاهی اعم از فلسفی، دینی، اجتماعی و... هر گروهی بر حسب جهان‌بینی که داشته‌اند تعریف خاص خود را از اخلاق و فعل اخلاقی ارائه داده‌اند. در این مقال مناسب است به دو دیدگاه کلی در مورد اخلاق و مبانی ارزش‌های اخلاقی که ناظر به رابطه بین دین و اخلاق است؛ اشاره شود. این دو دیدگاه عبارتند از:

اخلاق امری مستقل از دین بوده و ارتباطی به دین ندارد.

اخلاق بدون ارتباط با دین و ایمان و اعتقاد به خداوند تحقق نمی‌یابد.

بررسی رابطه دین و اخلاق به صورت مستقل در جامعه اسلامی کمتر مورد توجه قرار گرفته و شاید به این دلیل است که در پرتو رواج معارف دینی در جوامع اسلامی، پرداختن به این گونه مباحث و اینکه بین دین و اخلاق چه ارتباطی بوده و کدام یک اصالت دارد، جای تردید و سؤال نبوده و چندان موضوعیتی هم نداشته است. اما برخلاف جامعه ما، در جوامع غربی این بحث به صورت گسترده‌ای مطرح می‌شود و پیشینه تاریخی آن به تحولاتی برمی‌گردد که بعد از رنسانس اتفاق افتاد؛ چرا که تا قبل از رنسانس، دین راجع در آن دیار که همان مسیحیت بود بر همه شئون زندگی مردم از جمله: علم، فرهنگ، اجتماع، اخلاق و سایر مسائل حاکم بود و با شکست کلیسا در صحنه‌های مختلف، مردم نیز از دین و گرایش‌های دینی بیزار شدند و به جای گرایش به خدا، گرایش به انسان‌مداری (اومانیسم) مطرح شد و کم‌کم این تفکر به وجود آمد که می‌توان اخلاق را جدای از دین مطرح کرد. این تفکر به تدریج قوت گرفت تا در قرن‌های اخیر به طور رسمی اخلاق منهای خدا را مطرح کردند. البته در مقابل، برخی موضع‌گیری‌هایی کردند و چه از مسیحیت و چه از غیرمسیحیت، اصرار داشتند که اخلاق بدون دین تحقق پیدا نمی‌کند.^۱

در مقام تبیین اخلاق مبتنی بر دین، تذکر این نکته ضروری است که ارائه یک نظام اخلاقی، تابع جهان‌بینی خاصی است که در همان نظام اخلاقی پذیرفته شده است؛ چرا که طبق هر جهان‌بینی، نهایت کمال انسان به گونه‌ای خاص تعریف شده و عمل اخلاقی، عملی بیان شده که انسان را به این کمال نزدیک‌تر می‌کند. طبق جهان‌بینی دینی، کمال انسان در رسیدن به خداوند و تقرب الی الله است؛ از این روی عملی، اخلاقی خواهد بود که انسان را در رسیدن به این هدف یاری نماید. حال با پذیرفتن این اصل باید دید: آیا انسانی که در مسیر تکامل بوده و چه بسا در مراحل ابتدایی این کمال است؛ نسبت به مسیری که باید طی نماید از احاطه کامل برخوردار است؟ آیا می‌تواند در مورد ارائه طریق و نظام اخلاقی که او را به این هدف برساند استقلال داشته و بی‌نیاز از راهنما باشد؟ طبیعی است که اگر هدف انسان رسیدن به خدا باشد، باید اخلاق او هم خدایی بوده، لذا چه در اصل این اخلاق و چه در جزئیات آن، از منبع وحیانی و الهی بی‌نیاز نخواهد بود. در این مقام اخلاق بدون خدا و اخلاق انسان محور، معلوم نیست که انسان را به

خدا خواهد رسانید یا به خواسته‌های خود انسان. از این روی ادعای استقلال عقل آن هم عقل خودمحور و منفعت‌طلب بشری در پایه‌گذاری اخلاق راستین و حقیقی از دیدگاهی که هدف انسان را رسیدن به خدا می‌داند، پذیرفته نخواهد بود.

البته، در اینجا تذکر این نکته لازم است که منظور از مبتنی بودن اخلاق بر دین این نیست که حسن و قبح اشیا و اخلاقی و ضد اخلاقی بودن اعمال، از امر و نهی الهی ناشی می‌شود، بلکه منظور این است که در عین ذاتی بودن حسن و قبح، در بسیاری از موارد باید آن را از بیان شارع شناخت و نمی‌توان عقل را در تمامی جزئیات دارای استقلال دانست. بنابراین نقش وحی در این جا در مقام اثبات است، نه ثبوت.^۲

برای پایه‌گذاری اخلاق انسان‌مدار که کمال انسان را جدای از مسائل الهی جستجو می‌کند نه تنها هیچ نیازی به دین نبوده، بلکه از این دیدگاه چه بسا بسیاری از گزاره‌های اخلاقی دینی پوچ و بی‌معنا خواهد بود. بنابراین کسانی که ادعای اخلاق بدون دین و خدا می‌کنند، خواسته یا ناخواسته مبدأ اخلاق را نفس محدودنگر بشری قرار داده‌اند نه من برتر و خدا محور او و نه عقل تعالی‌جو؛ چرا که این عقل برتر همواره با وحی همراهی داشته و از پرتو نور آن روشنایی گرفته است، برخلاف عقل منفعت‌طلب و دنیوی که در منیت خود به پوچی رسیده و در دعوی بنا نهادن اخلاقی بدون خدا هم به پوچی می‌رسد.

انسان بدون هویت الهی برای عمل اخلاقی الگوهای نخواهد داشت و به میزانی که اخلاق از اصالت برخوردار باشد خود نشانگر پررنگ‌شدن هویت الهی و دینی در انسان است و این هویت الهی جز در رابطه با خداوند قابل تحقق نیست. بنابراین اخلاق مبتنی بر دین با این دیدگاه استعلالی و انسان‌مدار - در مورد ارائه نظام اخلاقی - در تعارض بوده و معتقد است که اخلاق بدون دین نه قابل تصور است و نه امکان تحقق دارد و چه در اصل اخلاق و چه در جزئیات آن باید از وحی استمداد جست.

گروه مؤلفان

پاییز ۱۳۹۳